

Wereldoriëntatie 1

Lerarenopleiding Kleuteronderwijs

Eerste jaar

3 studiepunten

Je ontdekt hoe je met kleuters aan de slag kan gaan binnen het domein wereldoriëntatie. Op welke manieren kan je met kleuters de wereld rondom je gaan verkennen? Hoe ga je op lentewandeling met je kleuters? Hoe breng je een konijn in de klas? En waar moet je rekening mee houden wanneer je met techniek aan de slag gaat?

Docent: Filip Sas

INHOUD

Didactische info	11
Deel 1: Inleiding tot wereldoriëntatie	16
1	Waarom wereldoriëntatie? 16
2	Structuur van het onderwijs in vlaanderen 20
3	De leerplannen 22
4	Ontwikkelingsdoelen en eindtermen 23
5	Zin in leren! Zin in leven! (zill) 24
6	Bronnen 29
Deel 2: Waarneming	30
1	Inleiding: pedagogisch-didactische aspecten van de zintuiglijke waarneming 30
2	Begeleiden van een zintuiglijke waarneming 30
3	Doelen 32
4	Een basisschema 36
4.1	Fase 1: Sfeerschepping, belangstelling opwekken (klassikaal) 36
4.2	Fase 2: Spontane waarneming (klassikaal) 36
4.3	Fase 3: Geleide waarneming (gedeeltelijk klassikaal-gedeeltelijk in groep) 37
4.3.1	Globale waarneming (klassikaal) 37
4.3.2	Gedifferentieerde waarneming (in groep) 38
4.4	Fase 4: afronding (klassikaal) 40
4.5	De waarneming in het lesvoorbereidingsformulier 40
5	Een waarneming: wat, waar en wanneer? 43
5.1	Welk onderwerp kiezen we? 43
5.2	Enkele mogelijkheden om een belangstellingscentrum in te leiden 44
6	Waarneming van een dier 45
6.1	Er komt een dier in de klas 45
6.2	Suggesties voor activiteiten met kleuters 48
6.3	Vorbereiding door de KO van een zintuiglijke waarneming van een dier in de klas 51
Deel 3: Natuurgebonden spel	52
1	Visie 52
2	Inleiding 52
3	Natuurmateriaal in en rond de school 54
4	Planten en dieren in de herfst en winter 56
5	Omgaan met planten en dieren in en rond de kleuterklas 71
6	Suggesties voor natuurgebonden spelen 72
7	Besluit 82

8	Bronnen	83
9	Bijlagen	85
Deel 4: Techniek in het kleuteronderwijs 86		
1	Waarom werken aan techniek in het kleuteronderwijs	86
2	Wetenschap, technologie en techniek	86
3	Wat is techniek?	87
4	Waarom techniek leren?	92
5	Verschillende situaties waarin men aan techniek kan werken	95
6	Een groeilijn techniek in de kleuterklas	95
7	De rol van de kleuteronderwijzer	100
8	Bronnen	108
Deel 5: Fysische verschijnselen 109		
1	Onderzoekend leren	109
2	Inleiding	115
3	Aarde	117
4	Vuur	121
5	Water	122
6	Lucht	124
7	De oerelementen in praktijk	126
8	Bronnen	131
Deel 6: Op uitstap met kleuters - verkeerseducatie 133		
1	Op uitstap met kleuters	133
2	Verkeerseducatie	148
Deel 7: Gezonde voeding en huishoudelijke activiteiten 161		
1	Gezonde voeding	161
2	Huishoudelijke activiteiten	172
2.10	Leuk om te lezen	183
2.11	Checklist bij het opstellen van een huishoudelijk spel	183
Deel 8: Ontdekdozen 186		
1	Inleiding	186
2	De Ontdekdoos: achterliggende visie en doelen	186
3	De werkelijkheid in een doos: hoe geraakt ze gevuld?	196
4	Hoe begeleid je het ontdekken?	201

DIDACTISCHE INFO

Dit is een enkelvoudig opleidingsonderdeel.

Studieomvang: 3 studiepunten

Gewicht: 3,00 STP

Totale studietijd: 75,00 uren

Dit opleidingsonderdeel wordt gequoteerd op 20 (tot op een geheel getal).

Tweede examenkans: mogelijk

Delibereerbaarheid: Dit opleidingsonderdeel is delibereerbaar onder de voorwaarden van de opleiding waarvoor je bent ingeschreven.

Docenten: D'Hertog Wannes, Sas Filip

Taalvak: Nee

Onderwijstalen: Nederlands

Kalender: Periode 1+2

Eindcompetenties

ATT9 Buiten het kader denken en doen, niet-alledaagse ideeën en oplossingen bedenken en realiseren.

DLR01 De Bachelor in het onderwijs: lager onderwijs begeleidt autonoom en in het Standaardnederlands leerlingen bij hun leer- en ontwikkelingsproces.

Vertrekkende vanuit de beginsituatie van de klasgroep en de individuele leerling en de eindtermen en leerplannen formuleert hij concrete doelstellingen en selecteert hij de passende leerinhouden, leermiddelen, werk- en groepeeringsvormen. Hij kiest geschikte differentiatie-, evaluatie- en remediëringmethodes.

DLR03 De Bachelor in het onderwijs: lager onderwijs beheerst de leerstof voor Nederlands, Frans, wiskunde, wereldoriëntatie, lichamelijke opvoeding, muzische vorming en de leergebiedoverschrijdende thema's leren leren, sociale vaardigheden en ICT en vertaalt deze op een kritische manier in leerinhouden- en activiteiten. Hij volgt recente ontwikkelingen op.

DLR04 De Bachelor in het onderwijs: lager onderwijs creëert in een complexe context een veilige, stimulerende en werkbare leeromgeving. Hij gaat correct om

met administratieve taken en gaat gestructureerd te werk bij time- en klasmanagement.

DLR05 De Bachelor in het onderwijs: lager onderwijs stuurt zijn functioneren bij en innoveert aan de hand van een systematische en kritische reflectie op de eigen professionele praktijk vanuit relevante theoretische denkkaders en inzichten uit onderwijsonderzoek.

Concrete doelstellingen

- Je hebt inzicht in het leerplan wereldoriëntatie en bezit de vaardigheden om dit leerplan te concretiseren in een aanbod voor kleuters. (DLR 1-OA 3.1; DLR1- OA 1.3)
- Je hebt inzicht in bij wereldoriëntatie aansluitende ontwikkelthema's in de persoonsgebonden ontwikkeling en bezit de vaardigheden om deze te concretiseren in een aanbod voor kleuters. (DLR1-OA3.1; DLR1-OA 1.3)
- Je bent in staat om een ervaringsgerichte zintuigelijke waarneming uit te werken voor kleuters, met aandacht voor actieve beleving, explorerende houding en onderzoeksgericht werken. (DLR1-OA 1.3; DLR4-OA1.4; DLR1-OA 3.1; DLR1-OA 5.1; DLR1-TC 1; DLR1-TC3; DLR1-TC 5; DLR1-TC 11)
- Je bent in staat om een uitstap uit te werken voor kleuters, met aandacht voor actieve beleving en explorerende houding. (DLR1-OA 1.3; DLR4-OA1.4; DLR1-OA 3.1; DLR1-TC 1; DLR1-TC3; DLR1-TC 5; DLR1-TC 11)
- Je kan voor kleuters een aanbod techniek ontwerpen met de focus op explorerend beleven. (DLR1-OA 1.3; DLR4-OA 1.4; DLR1-OA 3.1; DLR1-OA 5.1; DLR1-TC 1; DLR1-TC 11)
- Je bent in staat een ontdekdoos samen te stellen waarbij ontwerp en onderzoekend leren wordt gestimuleerd. DLR4-(OA 1.4; DLR1-OA 3.1; DLR1- TC 11)
- Je kan gebruik maken van verschillende infokanalen, bronnen en materialen om een krachtige leeromgeving wereldoriëntatie te creëren (DLR3-TC13).
- Je bezit de theoretische kennis vervat in de cursus wereldoriëntatie 1.
- Je kan helder en correct schrijven in het Nederlands.
- Mogelijke ad hoc thema's die binnen het domein vallen / deel uitmaken van de actualiteit.

DEEL 2: WAARNEMING

1 INLEIDING: PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE ASPECTEN VAN DE ZINTUIGLIJKE WAARNEMING

Een kleuter is vol belangstelling voor alles wat leeft, beweegt en groeit. Alles wat hem omringt, zijn hele omgeving interesseert hem. Met dat alles gaat hij spelend om. Dit spelen is een vorm van exploreren, experimenteren, manipuleren, ... Dit 'omgaan met' komt tegemoet aan zijn exploratiedrang, speelsheid en zintuiglijkheid. Door deze vorm van omgaan met de werkelijkheid krijgt hij meer en meer vat op zijn omgeving, hij krijgt zicht op de zaak. Hij neemt een actief standpunt in: hij ziet, hij voelt, hij hoort, hij tast en hij smaakt. Niemand moet hem dat leren, een kleuter doet dit sowieso! Hij is een geboren WAARNEMER.

Dit houdt meteen ook in dat de concrete werkelijkheid centraal staat bij kleuters. Bij een zintuiglijke waarneming hoort dus steeds concreet materiaal. Foto's en ander beeldmateriaal van het waarnemingsobject kunnen ter ondersteuning gebruikt worden maar échte materialen zijn dus noodzakelijk.

2 BEGELEIDEN VAN EEN ZINTUIGLIJKE WAARNEMING

Het uiteindelijke leereffect van een activiteit met kleuters hangt zeer sterk samen met de voorbereiding en de begeleiding van de activiteit. Als je opdrachten en vragen zorgvuldig voorbereidt, kan je de ontwikkeling van allerlei soorten vaardigheden stimuleren.

Het is niet alleen belangrijk te weten 'wat' je zal geven, maar ook 'hoe' je te werk gaat. Hieronder vind je enkele didactische principes voor een goede waarneming.

- Zorg ervoor dat wat waargenomen wordt behoort tot hun leefwereld.

- Geef de kleuters voldoende ruimte om spontaan te reageren.
- Voorzie voldoende belevingsmomenten zoals spelen, knuffelen, genieten, nabootsen, ...
- Laat de kleuters experimenteren zoals bellen met een fietsbel, ...
- Stel de kleuters doorheen de waarnemingen voor een aantal problemen zoals 'Hoe kunnen we dit fruit persen?', 'Hoe kunnen we deze veter in deze schoen krijgen?', ...
- Een waarnemingsactiviteit is geen les, hoewel de KO vooraf bepaalt welke woorden, begrippen en activiteiten aan bod komen en welk materiaal aanwezig is. Je moet steeds rekening houden met de inbreng van de kleuters!

Een KO moet over voldoende achtergrondinformatie beschikken, die kan vertaald worden naar kleuters toe. Als er een levend dier wordt waargenomen, moet de KO in staat zijn om het op de juiste manier vast te nemen en te verzorgen, anders getuigt dit van weinig respect voor een levend wezen.

Bij de voorbereiding van een waarneming (en bij uitbreiding bij alle activiteiten) is het daarom ook erg belangrijk goede en genoeg achtergrondinformatie te verzamelen en raad te plegen. Je vermeldt daarom op je lesvoorbereidingsformulier bij de bronnen waar je die achtergrondinformatie gehaald hebt en maakt hierbij een onderscheid tussen boeken op eigen en boeken op kleuterniveau.

De KO moet de vaardigheid bezitten zich in te leven in de ervaringswereld van de kleuter zodat hij/zij kan stimuleren en toch wachten, veel weten en toch zwijgen, veel uitlokken en gepast begeleiden. Elke waarneming moet aansluiten bij de ervarings- en belevingswereld van de kleuter. Zo is bijvoorbeeld 'herfst' als dusdanig geen onderdeel van de waarnemingswereld van een kleuter, maar paddenstoelen, kastanjes, de boswachter, spinnen, ... boeien kleuters des te meer.

Praten over waarnemingen is bij kleuters zeer belangrijk! Zo kunnen ze merken dat iemand anders 'er anders tegenaan kijkt'. Daardoor zullen ze nog eens zorgvuldig kijken met hun aandacht gericht op het besproken kenmerk. Om de aandacht te vestigen op details kan je gerichte en open vragen stellen zoals 'Hebben alle slakkenhuizen evenveel windingen? Is er verband tussen de grootte van het huisje en het aantal windingen? Wat is er eerder verschillend tussen de huisjes van dezelfde soort slak? Welke kenmerken zijn hetzelfde als je slakkenhuizen van verschillende soorten vergelijkt?'

Een waarneming vergt een grondige voorbereiding maar dit wordt dan ook zeker beloond met enthousiaste en betrokken kleuters!

3 DOELEN

Bij het waarnemen is een kleuter totaal betrokken. Het is dan ook vanzelfsprekend dat de KO doelen nastreeft die betrekking hebben op vele ontwikkelingsdomeinen. De meest uitgesproken ontwikkelingsdomeinen die aan bod komen bij een zintuiglijke waarneming zijn zintuiglijke ontwikkeling, motorische ontwikkeling, denkontwikkeling, taalontwikkeling, emotionele ontwikkeling, ontwikkeling van de zelfsturing en sociale ontwikkeling.

3.1 Zintuiglijke ontwikkeling

Een waarneming komt tegemoet aan de drang tot ontdekken en exploreren. Zo kunnen kleuters bijvoorbeeld ontdekken dat de pels van een konijn zacht en warm aanvoelt door het konijn te aaien.

Kleuters krijgen tijdens een waarneming volop de kans om met het waarnemingsobject te experimenteren en het te manipuleren. Een kleuter kan experimenteren welke materialen blijven drijven en welke zinken bij een

waarneming van water. Bij de waarneming van klei kan hij de klei zodanig manipuleren dat er een bepaalde vorm of structuur in ontstaat. Op die manier worden eigenschappen en kwaliteiten van deze objecten ontdekt. Weliswaar niet alles tegelijkertijd, maar diegene die op dat ogenblik voor de kleuter belangrijk zijn. Naarmate hij meer zintuigen bij de waarneming inschakelt, zal het beeld dat hij van een voorwerp opbouwt rijker zijn.

3.2 Motorische ontwikkeling

Als je een kleuter zoveel mogelijk zelf laat ontdekken en al spelend en verkennend met de dingen omgaan, zal hij ook zijn fijne motoriek kunnen oefenen (bijvoorbeeld een appel schillen en snijden, een konijn op de correcte manier leren hanteren).

3.3 Denkontwikkeling

Tijdens een waarneming kunnen kleuters zich oefenen in verbanden leggen, beroep doen op elementen uit hun geheugen (bijvoorbeeld bloemkool en spruiten zijn groenten, de postbode brengt brieven, ...). Het zoeken naar gelijkenissen en verschillen stimuleert de denkkraft, net zoals het concentratievermogen. Wiskundige initiatie komt aan bod: de kleuters leren meten, passen, vergelijken, seriëren, ... Er is eveneens mogelijkheid tot het oefenen van ruimtelijke begrippen (voor, achter, links, tussen, ...).

Ook het tijdsbegrip groeit tijdens een waarneming (bijvoorbeeld in de herfst zijn de appels rijp, de kip legt eerst een ei en na drie weken broeden komt hieruit een kuiken).

3.4 Taalontwikkeling

Tijdens een waarneming breidt een kleuter zijn woordenschat uit en oefent hij zich in het uitdrukken van ervaringen. Een waarneming biedt spreekkansen, de kleuter kan eigenschappen opsommen, kan gevoelens uitdrukken, ... De KO voorziet een streefwoordenschat in de lesvoorbereiding en zorgt voor een correct gebruik van deze termen. De kleuter verwerft nieuwe begrippen en bestaande begrippen krijgen meer vulling. De kennis van de kleuter geraakt beter geordend.

3.5 Emotionele ontwikkeling

Een kind ervaart tijdens een waarneming verschillende gevoelens. Bij een waarneming doen zich veel kansen voor waarbij kleuters kunnen verwonderen en bewonderen. Bij volwassenen zie je zelden of nooit een houding van bewondering tegenover de natuur opduiken. Kinderen daarentegen spelen en genieten van de natuur en vinden dit wel vanzelfsprekend. De verwonderings- en bewonderingskracht van de KO is in dit perspectief van groot belang.

3.6 Ontwikkeling van de zelfsturing

De kleuter wordt vaak geconfronteerd met concrete problemen die om een oplossing vragen, hij oefent zich in probleem oplossend denken (bijvoorbeeld: hoe krijg ik mijn veters in mijn schoen, wat kan je met fruit allemaal doen).

3.7 Sociale ontwikkeling

De waarneming biedt oefenkansen tot luisteren naar en rekening houden met elkaar. Een waarneming gebeurt meestal in kleine groep, af en toe klassikaal.

De kleuters leren eerbied opbrengen voor de natuur, voor het waarnemingsobject. Een belangrijk streefdoel bij een waarneming is: respect hebben voor de eigenheid van andere mensen, voor de levenswijze van dieren en planten, kortom voor alles wat leeft.

4 EEN BASISSCHEMA

Zowel de inhoud als de volgorde kunnen gewijzigd worden tijdens een waarnemingsactiviteit, in functie van de reacties van de kleuters.

4.1 Fase 1: Sfeerschepping, belangstelling opwekken (klassikaal)

Het onderwerp wordt op een speelse manier voorgesteld, met als doel de interesse van de kleuters te wekken. Soms is het onderwerp zo aantrekkelijk voor de kleuters, dat het zonder meer alle aandacht trekt.

Soms moet de KO een bepaalde behoeftespanning opwekken: de KO verstopt het voorwerp en laat de kleuters iets zoeken, de KO begint met een raadseltje waarbij een aantal typische eigenschappen van het waarnemingsobject verwoord worden, de KO vertelt een verhaal, ...

De sfeerschepping is een kort (enkele minuten) maar daarom niet minder belangrijk onderdeel van de waarneming. Het stelt je in staat de kinderen meteen van bij de aanvang mee te krijgen. Besteed dus voldoende aandacht aan het bedenken en uitwerken van je sfeerschepping!

4.2 Fase 2: Spontane waarneming (klassikaal)

De kleuters geven spontaan hun eerste indrukken weer. Ze krijgen kans om vrij te reageren. Hierbij spelen opvoeding, karakter, gezondheid, vitaliteit en psychische rijpheid mee. De KO heeft nu een belangrijke taak: observeren van de kleuters, hen actief beluisteren en inspelen op hun reacties zonder zelf veel informatie te geven.

Het is best mogelijk dat de kleuters heel wat informatie aanbrengen die de KO in een volgende fase voorziet. Het is dan de kunst om het ijzer te smeden als het warm is. Als de aandacht er is, dan moet je die benutten op dat moment!

Het is ook mogelijk dat de kleuters de aandacht op iets vestigen waar de KO helemaal niet aan gedacht heeft.

Baken deze fase goed af. Enkele minuutjes is meer dan voldoende.

4.3 Fase 3: Geleide waarneming (gedeeltelijk klassikaal-gedeeltelijk in groep)

4.3.1 Globale waarneming (klassikaal)

Deze fase van de waarneming is gericht op uiterlijk waarneembare kenmerken. Hier komt het er op aan om de typische eigenschappen te observeren van het waarnemingsobject die ons toelaten het in een bepaalde categorie te rangschikken. De KO moet hier de informatie verwerken die al door de kleuters in de vorige fase gegeven is en aanvullen door de juiste vragen te stellen zodat de kleuters door gerichte zintuiglijke waarneming zoveel mogelijk zelf informatie vinden. De KO vult aan door de juiste woordenschat te gebruiken.

De concrete inhoud verschilt van waarnemingsobject tot waarnemingsobject, van situatie tot situatie, van klas tot klas, ... Bij de waarneming van een vrucht kan men het hebben over de naam van de vrucht, de kleur, de vorm enz. Wanneer een bepaald persoon waargenomen wordt (bv. de postbode) kan men het hebben over de kledij, de functie, de attributen enz. Als een dier wordt waargenomen, worden de vorm, de kleur, de huidbedekking, de naam, de voortbeweging enz. besproken in dit deel van de waarneming. Deze fase van de waarneming duurt zeker 10 à 15 minuten. Om de kleuters genoeg input te geven zal het in deze fase essentieel zijn

gebruik te maken van wat je opgezocht hebt in je achtergrondinformatie. Selecteer dus goed de onderwerpen die je hieruit aan bod wil laten komen in deze fase van de waarneming.

Hoewel de fase klassikaal is vermijd je best in je voorbereiding een loutere opsomming van vraagjes die je aan de kleuters zal stellen. Je zal merken dat met enkel vraagjes deze fase snel kan 'mislukken'. Kleuters antwoorden soms veel korter dan je zou verwachten of geven niet het antwoord dat jij vooropgesteld had. Neem daarom in je voorbereiding voldoende info op die jij met de kinderen zal bespreken en schrijf deze info ook uit. Natuurlijk kunnen hierbij wel de nodige vragen gesteld worden aan de kleuters. Vergeet ook niet dat kleuters niet graag heel lang stilzitten. Zorg er daarom voor dat er ook in deze fase iets kan 'gedaan' worden door de (of tenminste enkele) kleuters. Zintuiglijk werken is daarbij zeker een goede werkvorm. Een goede waarneming vertrekt ook steeds vanuit 'echt' materiaal. Kies daarom ook een onderwerp waarbij je dit materiaal kan verzamelen. Aanvullend kan gebruik gemaakt worden van foto's en eventueel zelfs filmmateriaal maar de kern moet vertrekken vanuit het echte materiaal.

4.3.2 Gedifferentieerde waarneming (in groep)

Dit onderdeel van een waarneming is gericht op specifieke eigenschappen, op bijzonderheden van het 'waarnemingsobject'. Dit gebeurt best in kleine groep zodat alle kleuters voldoende aan bod komen. In deze fase kunnen de kleuters meer gedifferentieerd leren waarnemen. Men komt tot analyse.

De gedifferentieerde waarneming gebeurt bij voorkeur in kleine groepen. Kleuters kiezen zelf of ze al dan niet aan een activiteit deelnemen. De KO voorziet dus een aantal leuke en uitdagende keuze-activiteiten die door de kleuters op een zelfstandige wijze kunnen uitgevoerd worden aangezien de KO de gedifferentieerde waarneming moet leiden. Hiervoor moet je uiteraard op voorhand goed nadenken over de klasschikking en organisatie! De keuze-

activiteiten kunnen best aansluiten bij het onderwerp van de waarneming. Hou hier dus rekening mee bij het bedenken van je keuze-aanbod.

In de gedifferentieerde waarneming suggereert de KO het ontdekken van eigenaardigheden, van de schoonheid. Hij/zij helpt om het voorwerp te exploreren aan de hand van vragen. Hij/zij stelt de kleuters voor een probleem met waarom- en hoe-vragen en zoekt samen met hen naar mogelijke oplossingen. De KO voorziet verschillende actie- en belevingsmomenten zodat de kleuters actief en affectief betrokken zijn (bijvoorbeeld het verzorgen van een dier, het schikken van bloemen, aaien van een konijn, ...) De KO zegt wat verder nog moet gezien, gehoord, gevoeld, ... worden.

De KO situeert het waarnemingsobject ook in de tijd en de ruimte. Bij 3-jarige kleuters kan dit slechts beperkt aan bod komen aangezien kleuters van die leeftijd nog sterk in het 'hier en nu' leven. De 5-jarige kleuter kan je hierover ruimer informeren. Voorbeelden van situeren in de tijd zijn: deze jam is vorig jaar gemaakt, morgen moeten we het hok proper maken, vruchten zoals kastanjes en beukennotjes worden gevormd tijdens de herfst. Voorbeelden van situeren in de ruimte zijn: dit is uitheems fruit, mosselen leven in zee, konijnen leven als huisdieren bij de mens of in het wild in konijnenpijpen. Hierbij is het belangrijk dat je voortdurend relaties legt tussen wat de kleuters al weten en kennen en het nieuwe. Op die manier kan de nieuwe kennis geïntegreerd worden bij het reeds gekende. Zo structureert de kleuter zijn wereld en staan opgenomen inhouden niet naast of los van elkaar, maar groeit er een samenhang van de dingen.

De duur van deze fase is afhankelijk van je beschikbare tijd, maar zal toch snel 15 minuten (of meer) innemen. Wanneer er ruim tijd is kan je ook meerdere groepjes aan bod laten komen die elkaar afwisselen (doorschuifstelsel) bij de gedifferentieerde waarneming, maar laat dit niet ten koste gaan van de kwaliteit van deze fase. Voorzie dus tijd genoeg om rustig dieper in te gaan op je waarnemingsobject.

4.4 Fase 4: afronding (klassikaal)

Tijdens de eindfase van de waarneming moet de kleuter de mogelijkheid krijgen om de ervaringen die hij opgedaan (impressie) heeft te verwerken en uit te drukken (expressie). Verwerken is het zich eigen maken van opgedane indrukken en ervaringen. Er kan een evaluatiegesprek of een waarderingmoment volgen. Er kunnen afspraken gemaakt worden voor de voeding en de verzorging van het dier dat waargenomen werd en dat nog een tijdje in de klas zal blijven. Prentenboeken kunnen ter inzage aangeboden worden.

Een kleuter wil zijn ervaringen vastleggen, in expressie brengen. Er is dus doorgaans een spontane overgang naar de volgende activiteit. Er zijn heel wat **verwerkingsactiviteiten** mogelijk: bijvoorbeeld een huishoudelijk spel (fruitstokjes maken), beeldende opvoeding (spin schilderen in haar leefmilieu), een opvoedend spel (waar de waargenomen objecten en de aangebrachte verbanden en inzichten aan bod komen), een verhaal, een poppenspel, een lied aanleren, ...

4.5 De waarneming in het lesvoorbereidingsformulier

Een goede waarneming verloopt best gestructureerd. Zeker in het begin is het erg nuttig een uitgebreide lesvoorbereiding te hebben van je waarneming (zie Canvas voor voorbeeldlesvoorbereidingen). Hoe je op een correcte manier een lesvoorbereidingsformulier invult, komt aan bod in hoofdstuk 8 van de cursus "kleuterdidactiek 1".

We overlopen even kort hoe je best te werk gaat in het lesvoorbereidingsformulier voor een waarneming. Je moet vanzelfsprekend alles invullen, maar we willen toch nog de volgende punten extra benadrukken:

Student	Aantal kls klik hier	Leeftijd kls klik hier
Datum Kies een datum	Beginuur klik hier	Einduur
Hoofdaanbod		
Fiche 1		
Fiche 2		
Fiche 3		
Fiche 4		
Belangstellingscentrum		
Organisatievorm	Kies een organisatievorm	
Algemene doelstellingen (voor HA)		
Ervaringskans (voor HA)	Noteer hier de ervaringskans/-situatie	
Beginsituatie (voor HA)	Klik hier om de beginsituatie in te geven	
HA: LEERPLANDOEL(EN) – max. 2		
→ code + verkort leerplandoel		
→ concreet doel bij geleid spelen en leren (cfr. OOL)		
→		
Bronnen (volgens APA)		
Klik hier om bronnen in te geven		
Klasschikking (zowel voor hoofd- als voor keuzeaanbod)		

Fasen	Werkwijze	Materiaal en ruimteschikking
Klik hier om een fase in te voeren	Klik hier om de werkwijze in te voeren	Klik hier om het materiaal en de ruimteschikking per fase in te voeren

- Bij je **hoofdaanbod** geef je aan dat het over een waarneming gaat, en het onderwerp van de waarneming (bvb 'waarneming schelpen')
- Bij **fiche** geef je de titels van de keuzeactiviteiten in. Je werkt deze keuzeactiviteiten verder uit in de daarvoor voorziene keuzefiches.
- Bij de **beginsituatie** vul je die informatie in die relevant is voor de waarneming. Ook hier verwijzen we graag naar de cursus "kleuterdidactiek 1".
- Bij de **leerplandoelen** kies je geschikte (meeste relevante) doelen uit de leerplannen. De doelen hebben hier betrekking op de globale en

gedifferentieerde waarneming. De doelen van de keuzeactiviteiten worden opgenomen in de keuzefiches.

- Tip: bij een waarneming komen tal van ontwikkelvelden aan bod. Toch zien we graag dat jullie op zoek gaan naar doelen binnen het ontwikkelveld "oriëntatie op de wereld". Kies dus in eerste instantie doelen die betrekking hebben op ons ontwikkelveld.
- Je **bronnen** moeten uitgebreid zijn! Geen goede waarneming zonder goede voorbereiding. Zoek steeds bronnen op eigen niveau op en op kleuterniveau en vermeld die ook apart in dit deel van het lesvoorbereidingsformulier. Ook de cursus en de leerplannen zijn bronnen die je normaal standaard zal raadplegen en dus ook vermeld moeten worden.
- Bij de **fasen** verwachten we hier de sfeerschepping, de spontane waarneming, de globale waarneming, de gedifferentieerde waarneming en de afronding/slot.
- Na de afronding/slot noteer je de streefwoordenschat.
- Helemaal onderaan vermeld je kort de verwerkingsactiviteiten (deze worden echter volledig uitgewerkt in een nieuwe lesvoorbereiding).

5 EEN WAARNEMING: WAT, WAAR EN WANNEER?

Alles wat het kind omringt behoort tot zijn omgeving en kan dus, als het past, in aanmerking komen voor een waarneming. Het aantal onderwerpen dat aanleiding kan geven tot waarneming, manipulatie, ontdekking, beleving en expressie is eindeloos. Dagelijks doen kinderen en kleuteronderwijzers een heleboel indrukken op waaruit inspiratie moet geput worden voor een goed leer- en speelaanbod.

5.1 Welk onderwerp kiezen we?

In de eerste plaats komt de inspiratie voor een speel- en leeraanbod vanuit de ervaringen en reacties van de kleuters maar ook de persoonlijke interesses, ervaringen en kennis van de KO kunnen een rijke bron van onderwerpen zijn.

Ook kunnen occasionele gebeurtenissen of typische seizoenverschijnselen gekozen worden en de start betekenen van een nieuw belangstellingscentrum dat samen met kleuters verder uitgediept wordt. Het is uiteindelijk de KO die afweegt wat wel of niet aan bod kan komen vanuit zijn beroepservaring en vanuit de plaatselijke situatie.

Enkele voor de hand liggende waarnemingsonderwerpen die tot de interessesfeer behoren van kleuters zijn: het thuismilieu, de woonomgeving, de straat, andere vertrouwde omgevingen (zoals school, winkels, speeltuin, park, ...), hun eigen lichaam, kleding, allerlei huishoudmateriaal, voedsel, mensen die ze regelmatig ontmoeten (familie, buren, dokter, winkeliers, postbode, ...), dieren en planten (huisdieren, dieren en planten in hun natuurlijke biotoop, kamer- en tuinplanten, ...), mensen, dieren en planten doorheen de seizoenen, ongewone gebruiken, materialen, beroepen, mensen uit andere landen, dieren en planten uit verre werelddelen, ...

Oefening: Welke seizoensgebonden belangstellingscentra kunnen aan bod komen in het voorjaar? Wat kan je binnen deze belangstellingscentra zoal waarnemen?

Belangstellingscentrum	Waarnemingsobjecten

Elementen die best aanwezig zijn om een onderwerp voldoende 'indrukwekkend' te maken voor kleuters: aanleunen bij de persoonlijke ervaringen van de kleuters, nieuwe ervaringen (zoals waarneming, ontdekking, exploratie), actie, beweging, geluid, boeiende informatie, spel, humor, identificatie van gevoelens (vreugde, angst, nieuwsgierigheid, boosheid, verdriet, troost, ...), expressiemogelijkheid van opgedane impressies. Dit alles stimuleert tot leergierigheid, ontplooiing en creatie.

5.2 Enkele mogelijkheden om een belangstellingscentrum in te leiden

- Sommige belangstellingscentra kondigen zichzelf aan bijvoorbeeld sinterklaas, kermis in de buurt, ...
- Ingeleid door de KO op een speelse en verrassende manier met: een thematische kenfiguur, een themaverhaal (liefst met concreet materiaal), duidelijk en groot illustratiemateriaal, een korte film (videocassette), een uitstap of exploratietocht, (zogezegd) onverwacht bezoek (die het onderwerp bijhebben)

6 WAARNEMING VAN EEN DIER

6.1 Er komt een dier in de klas

Kinderen vragen om dieren. Dat is niet te verwonderen. Een dier beweegt, voelt zacht aan en leeft. Zelfs kinderen die nog maar nauwelijks één jaar zijn, worden al aangetrokken door dieren omdat ze bewegen. Vooral kleuters gaan graag om met dieren en willen ermee spelen. Typisch voor de kleuterleeftijd is dat alle dieren van een "menselijk" karakter voorzien worden. Een slak is niet zomaar een slak, maar krijgt een naam en wordt gezien als een 'individu' dat slaapt, drinkt, voelt, eet en bovendien zelf ook weet dat hij een dik vriendje is van de kleuter!

Het zou erg jammer zijn als we niet op die spontane belangstelling van kinderen voor dieren zouden ingaan. De kans bestaat immers dat een kind thuis nooit in contact komt met dieren en bijgevolg zijn spontane belangstelling niet verder kan ontwikkelen tot liefde en respect voor levende wezens in het algemeen.

Het voordeel van een vast dier in de klas is dat kinderen na geruime tijd gaan beseffen dat een dier goede verzorging en liefde nodig heeft. Voor het dier zelf is het ook wat rustiger, de aandacht wordt immers gespreid. Een vast dier in de klas brengt ook de nodige problemen met zich mee: denk maar aan de verzorging van het dier tijdens weekends en vakanties.

Sommige dieren zijn sowieso niet geschikt om langere tijd in de klas te blijven, bijvoorbeeld een hond of een poes. Zij kunnen natuurlijk wel eens op bezoek komen in de klas.

Een dier in de klas is een mooie gelegenheid om kinderen met dieren in aanraking te brengen. Fijn voor alle kinderen, maar vooral voor die kinderen die niet de kans hebben om zelf dieren te houden.

Hieronder volgen enkele algemene regels, die zowel voor de kleuters, voor de KO als voor het dier belangrijk zijn.

6.1.1 Is het dier gezond?

Wanneer een dier in de klas wordt gebracht, is het van groot belang dat het een gezond dier is.

Enkele kenmerken van een gezond dier zijn:

- Heldere blinkende ogen
- Zuivere neus en ogen
- Geen lopende neus
- Een glanzende en gladde vacht
- Vaste keutels
- Bedrijvig en nieuwsgierig gedrag
- Bij correcte hantering zal het niet bijten

6.1.2 Hoe omgaan met een dier in de klas?

Het is voor een dier een hele verandering wanneer het zomaar in een vreemde omgeving terecht komt. Overal ontdekt het nieuwe geluiden en geuren. Daar komt dan nog bij dat mensen je oppakken en neerzetten. Om het dier snel te laten wennen aan zijn nieuwe omgeving, zorg je er best voor dat

- het een zo rustig mogelijk plaatsje in de klas krijgt.
- het niet op of bij de verwarming staat.
- het niet in vochtige lucht of in de tocht staat.
- de omgevingstemperatuur ongeveer 20°C bedraagt.
- het voldoende kan bewegen (je kan het op een afgeschermd plekje laten lopen).

Voor muizen en hamsters is een molentje in het verblijf aan te bevelen. Ook is het goed als het dier een vaste plek krijgt (bijvoorbeeld het hok) waar de kinderen niet aan het dier mogen komen. Het kan zich dan, als het daar nood aan heeft, even terugtrekken.

Ziekten die kunnen doorgegeven worden door een dier te knuffelen, zijn niet zo ernstig dat het contact tussen dieren en kinderen moet worden vermeden. Een uitzondering hierop zijn alle ziekten, die kunnen ontstaan door contact met de zogenaamde 'haaksnaveligen' (parkieten, papegaaien) en duiven, die papegaaienziekten kunnen overbrengen. Ook schijnbaar gezonde vogels kunnen drager zijn van het virus en dit doorgeven aan mensen. Breng liever geen schildpad in de klas: een schildpad kan de bacterie Salmonella bij zich dragen. Dit geldt zowel voor land- als voor waterschildpadden.

Zoönosen zijn ziekten die door dieren aan mensen worden doorgegeven. Deze worden meestal veroorzaakt door virussen en parasieten. Wilde dieren maar ook huisdieren kunnen een belangrijke rol spelen in de verspreiding van zoönosen. Toch is uit literatuuronderzoek gebleken dat voor de verspreiding van zoönosen via huisdieren op school geen directe aanwijzingen zijn als de hygiëne in de gaten gehouden wordt. Maak het hok daarom regelmatig schoon. Leer de kinderen dat het onhygiënisch is om dieren kusjes te geven. Laat de kinderen ook steeds hun handen wassen als zij het dier gestreeld of verzorgd hebben.

6.1.3 Allergische kleuters

Er bestaat een mogelijkheid dat een kind gevoelig is voor zogenaamde allergenen. In dat geval is het overgevoelig voor lichaamsvreemde stoffen, zoals bijvoorbeeld stuifmeel van planten, huisstof, huidafval van dieren. Een echte allergie uit zich in hooikoortsverschijnselen.

Als je denkt dat een kind allergisch reageert op een dier, kan je het dier en het betreffende kind zo ver mogelijk van elkaar verwijderd houden. In het geval van een ernstige allergische reactie, kan je ervoor zorgen dat het dier en het kind niet samen in 1 lokaal blijven. Het dier hoeft echter niet de school uit.

6.2 Suggesties voor activiteiten met kleuters

Bij natuureducatieve activiteiten bij jonge kinderen (3 tot 8 jaar) ligt de nadruk op het vertrouwd maken met planten en dieren. De beste manier om kinderen deze vertrouwdheid te geven is hen actief bezig te laten zijn met levende natuur. Het gaat erom kinderen van planten en dieren te laten houden (als ze dat al niet deden). Bij het aanbieden van een dier in de klas gaat het dus vooral om het creëren van situaties waarbinnen kleuters deze vertrouwdheid met dieren kunnen opbouwen.

Hoe kunnen we dat doen?

- Door de kleuters het dier te laten vasthouden zodat ze het kunnen knuffelen en voelen hoe zacht het dier is en bijvoorbeeld dat zijn snorharen prikkelen.
- Door kinderen de mogelijkheid te bieden om opgedane ervaringen te laten uitdrukken.
- Door de kinderen mee de verantwoordelijkheid voor de verzorging van het dier te geven (uiteraard steeds onder begeleiding!).
- Door de kleuters te leren rekening houden met het dier, d.w.z. leren eerbied hebben voor het recht van eigen leven (als bijvoorbeeld een konijn geen zin meer heeft om op schoot te zitten, dan mag je het hier niet toe niet dwingen).
- Door de kleuters attent te maken voor de gedragingen en de uiterlijke kenmerken van een dier, vergelijking met de mens is hierbij erg belangrijk.

De houding van de KO is natuurlijk van zeer groot belang! De manier waarop hij/zij zelf met het dier omgaat beïnvloedt de kleuters uiteraard!

6.2.1 Tips voor de manier van aanbieden van het dier, de sfeerschepping

Er zijn verschillende mogelijkheden om een waarneming in te leiden zoals bijvoorbeeld een inleiding op het onderwerp met behulp van een verhaal en de aansluiting bij het thema. Wanneer je later in de praktijk werkzaam bent, zal je ook vanuit de interesse van de kleuters kunnen werken (bijvoorbeeld een kleuter heeft een dier meegebracht), meestal is dit moeilijk te realiseren tijdens een stageperiode.

Bij het aanbieden van het dier is het belangrijk dat alle kleuters goed kunnen zien. Je kan een eenvoudige ren maken om het dier te laten rondlopen (bijvoorbeeld een tafel omdraaien en rond de tafelpoten kippengaas spannen of met behulp van een aantal banken een afgebakende ruimte maken waarin het dier kan rondlopen). Zorg ervoor dat de kleuters het dier niet bang maken. Het dier komt in een nieuwe omgeving terecht waar allerlei nieuwe geluiden en andere geuren voorkomen. Laat de kinderen dus rustig zijn en laat ze kijken naar hoe het dier eruitziet en wat het allemaal doet.

Vervolgens kan de KO het dier op de schoot nemen. Laat het dier eerst even wennen, ga niet onmiddellijk met het dier naar de kleuters. Na verloop van tijd kunnen de kleuters het dier één voor één even aaien terwijl de KO het dier blijft vasthouden. Op deze manier kan je ontdekken welke kleuters eventueel bang zijn voor dieren.

De kleuters kunnen allemaal in een kring gaan zitten en zorgen ervoor dat de kring goed aansluit. Het dier kan dan in de kring losgelaten worden zodat de kleuters het dier goed kunnen observeren en voorzichtig aaien (niet allemaal tegelijk!).

6.2.2 Vragen over dieren

Terwijl het dier in de kring losloopt, kan de KO aan de kleuters allerlei vragen stellen. Op die manier zullen de kleuters beter en gericht naar het dier kijken. Er zijn een aantal algemene vragen te bedenken, die je over ieder dier kan stellen.

Zorg ervoor dat voldoende observatievragen voorzien worden in de lesvoorbereiding. En vergeet niet aan te vullen met de informatie die je hierbij zeker wil meegeven of bespreken met de kinderen.

Mogelijke uitwerking van deze vragen

Naam: Heeft het dier een naam? Indien niet, zullen we het dier zelf een naam geven? (Geef een dier nooit een mensennaam, maar steeds een naam die verwijst naar een typische eigenschap van het dier).

Uiterlijke kenmerken en verschillen met andere dieren en/of mens: Zoek de oren eens op (bijvoorbeeld bij een eend zitten er maar 2 gaatjes). Wat doen we met onze oren? Zijn de oren van het dier groter of kleiner dan jouw oren? Kan het dier ze bewegen? Kun jij ze bewegen? Welke kleur hebben de ogen? Kijk eens naar de ogen van het kind dat naast je zit, wat voor kleur hebben die? Kun jij ook je neus bewegen (konijn, cavia kunnen dit wel)? Waarom moet een dier goed kunnen ruiken (voedsel, vijand)? Heeft het dier tanden? Waarom zijn ze zo scherp? Als hij geen tanden heeft, hoe eet hij dan (bv. snavel)? Welk geluid maakt dit dier? Doe het maar eens na. Zouden dieren elkaar verstaan? Hoeveel poten heeft het dier? Zullen we ze eens tellen? Neem bv. 2 verschillende dieren en vergelijk ze met elkaar (kijk bv. naar de poten van een kip en van een eend). Waaraan kan je zien dat een kip op het land leeft en een eend in het water? Wat zit er op de huid van het dier (veren, haren, schubben, niets)? Hebben wij ook veren? Vraag aan 1 kleuter om eens aan zijn wang te voelen en dan aan het dier en laat hem beschrijven wat hij voelt. Welke kleur(en) heeft het dier? Welke kleuren kunnen mensen allemaal hebben? Welke kleur krijg jij als je het warm/koud hebt? Welke kleuren vallen het minst op in de natuur?

Voortbeweging: Kun je nadoen hoe het dier 'loopt'?

Voedsel: Wat eet het dier? Hoe doet hij dat?

Manier van wonen: Wij hebben het dier in de klas gehaald maar hoe zou het dier in het wild wonen?

Omgang met soortgenoten of met andere dieren: Zou het eenzaam zijn, zou het zijn soortgenootjes missen? ...

6.3 Voorbereiding door de KO van een zintuiglijke waarneming van een dier in de klas

Een zintuiglijke waarneming van een dier in de kleuterklas vergt de nodige voorbereiding. Allereerst is het uiterst belangrijk dat de KO achtergrondinformatie over het dier zoekt (eigenschappen, leefmilieu in de natuur en als huisdier, verzorging, voeding, ...). Je gaat op zoek naar boeken op eigen niveau en naar prentenboeken voor kleuters. Deze boeken vermeld je bij de bronnen op je lesvoorbereiding.

De KO kan het dier best gedurende een aantal dagen leren kennen en leren verzorgen zodat hij/zij gepast kan reageren in de klas.

Het nodige materiaal om het dier goed te kunnen verzorgen (voedsel en huisvesting) en om het dier tot bepaalde gedragingen te stimuleren (springen, zich verstoppen, ...) wordt verzameld.

De lesvoorbereiding wordt grondig uitgewerkt (er wordt aandacht besteed aan het formuleren van de doelen, klasschikking, leeftijd van de kleuters, verdelen van de groepen, ...)